

CHOG‘ISHTIRMA FRAZEOLOGIYA: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EMOTSIONAL IFODANING LINGVISTIK VOSITALARI

Xamrabayeva Shirin

O‘qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Аnnotatsiya

Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklar orqali ifodalanadigan emotsional holatlarning lingvistik vositalari tahlil qilinadi. Chog‘ishtirma yondashuv asosida har ikki tildagi frazeologik birliklar o‘rganilib, ular orqali ijobiy va salbiy emotsiyalarni ifodalashdagi o‘xshashlik va farqlar aniqlanadi. Shuningdek, madaniy omillar, milliy mentalitet va tilga xos obrazlar tahlil qilinib, frazeologizmlarning emotsional ifoda vositasi sifatida tutgan o‘rni yoritiladi. Maqola tilshunoslik, tarjima nazariyasi va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: *chog‘ishtirma frazeologiya, emotsional ifoda, o‘zbek tili, ingliz tili, frazeologik birliklar, madaniy omillar, lingvistik vositalar, ijobiy va salbiy emotsiyalar.*

Абстракт

В статье анализируются языковые средства выражения эмоциональных состояний посредством фразеологизмов в узбекском и английском языках. На основе сопоставительного подхода изучаются фразеологические единицы в обоих языках, посредством которых выявляются сходства и различия в выражении положительных и отрицательных эмоций. Анализируются также культурные факторы, национальный менталитет и языковая образность, подчеркивается роль фразеологизмов как средства выражения эмоций. Статья может быть полезна исследователям, проводящим исследования в области лингвистики, теории перевода и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *сравнительная фразеология, эмоциональное выражение, узбекский язык, английский язык, фразеологические единицы, культурные факторы, языковые средства, положительные и отрицательные эмоции.*

Abstract

This article analyzes the linguistic means of emotional states expressed through phraseological units in Uzbek and English. Based on a comparative approach, phraseological units in both languages are studied, and similarities and

differences in the expression of positive and negative emotions are identified through them. Also, cultural factors, national mentality and language-specific images are analyzed, and the role of phraseologisms as a means of emotional expression is highlighted. The article may be useful for researchers conducting research in the fields of linguistics, translation theory and intercultural communication.

Keywords: *comparative phraseology, emotional expression, Uzbek language, English language, phraseological units, cultural factors, linguistic means, positive and negative emotions.*

Kirish qismi: Til inson tafakkuri, dunyoqarashi va ichki kechinmalarining in'ikosidir. Har bir millat o'zining tarixiy taraqqiyoti, madaniyati, urf-odatlar va milliy mentaliteti asosida shakllangan til orqali o'ziga xos dunyoni aks ettiradi. Shu ma'noda, frazeologik birliklar tilda faqat tayyor nutq birligi sifatida emas, balki xalqning ruhiy holatini, emotsional kechinmalarini va estetik dunyoqarashini ifodalovchi muhim lingvistik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Frazeologizmlar nafaqat leksik-semantik, balki madaniy-pragmatik jihatdan ham boy qatlam hisoblanadi. Ayniqsa, emotsional ifodaning tildagi vositalari qatorida frazeologik birliklar o'ta samarali va obrazli ifoda kuchiga ega bo'lib, ular orqali inson kayfiyati, ichki kechinmalari, ijobiy va salbiy hissiyotlari aniqlik bilan yetkaziladi. Misol uchun, o'zbek tilidagi "ko'ngli tog'dek ko'tarildi" yoki ingliz tilidagi "on cloud nine" frazeologizmlari orqali quvonchli holat tasvirlanadi. Bu kabi birliklar har bir tilda emotsional holatni ifodalashda muhim kommunikativ vosita bo'lib xizmat qiladi.

Chog'ishtirma tilshunoslikda frazeologik birliklarni qiyosiy o'rganish, ayniqsa emotsional ifoda vositasi sifatida tadqiq etish dolzarb masala hisoblanadi. O'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi strukturaviy, semantik va madaniy tafovutlarni aniqlash orqali har ikki tilda frazeologik emotsiyalarni qanday tarzda ifodalashi, qanday obrazlar vositasida ifoda topishi va bu ifodalarning tarjima jarayoniga ta'siri o'rganiladi¹.

Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillarida emotsional ifodaning frazeologik vositalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda asosiy e'tibor ijobiy va salbiy emotsiyalarni ifodalovchi frazeologik birliklarga qaratiladi, ularning semantik yuki, obrazli ifodasi, madaniy asoslari va funksional xususiyatlari chog'ishtirma tahlil asosida ochib beriladi. Maqolaning maqsadi - emotsional ifodaning frazeologik ko'rinishlari orqali ikki xalq tilining emotsional -madaniy tafakkurini solishtirish va umumiy hamda o'ziga xos xususiyatlarni aniqlashdir.

¹ Keldiyorova D. Frazeologik birliklarning semantik-tarjimaviy tahlili. Toshkent: Fan. 2016. – B.53

Asosiy qism: Frazeologik birliklar — bu ma’no jihatidan butunlay tayyor, ko‘pincha obrazli va ko‘chma ma’noga ega bo‘lgan barqaror so‘z birikmalaridir. Ular tilda estetik, emotsional, ekspressiv vazifani bajaradi. Emotsional ifoda tilshunoslikda inson hissiyotlarini, kayfiyatini va ichki kechinmalarini ifodalash vositalari sifatida qaraladi. Frazeologik birliklar aynan mana shu emotsional yondashuvda tildagi eng tabiiy, obrazli va samarali vositalardan biri sanaladi.

Har bir xalq o‘z milliy dunyoqarashi asosida o‘ziga xos obrazlar, ramzlar va ifoda vositalariga ega. Shuning uchun frazeologizmlar o‘zbek va ingliz tillarida bir xil emotsiyani bildirsa-da, turli obraz va struktura orqali ifodalanishi mumkin.

O‘zbek va ingliz tillarida quvonch, xursandchilik, faxr, orzu-umid kabi ijobiy emotsiyalar turli frazeologik birliklar orqali ifodalanadi.

O‘zbekcha frazeologizm	Ma’nosi	Inglizcha muqobili	Ma’nosi
Ko‘ngli tog‘dek ko‘tarilmoq	Juda xursand bo‘lmoq	To be on cloud nine	Nihoyatda baxtli bo‘lmoq
Osmonga chiqqandek bo‘lmoq	Quvonchdan uchmoq	To walk on air	Juda quvonchli holatda bo‘lmoq
Yuzidan nur yog‘ilmoq	Quvonch ifodasida bo‘lmoq	To be beaming	Baxtiyor ko‘rinish

Ikkala tilda ham yuqoridagi frazeologik birliklar quvonch holatini ifodalaydi, ammo ularning leksik tarkibi va obrazlari milliy madaniyatga xos.

Salbiy emotsiyalar - g‘azab, qayg‘u, tushkunlik, qo‘rquv va umidsizlik - frazeologizmlar orqali kuchli ekspressivlik bilan ifodalanadi.

O‘zbekcha frazeologizm	Ma’nosi	Inglizcha muqobili	Ma’nosi
Ko‘ngli g‘ash bo‘lmoq	Hafsalasi pir bo‘lmoq	To be down in the dumps	Qayg‘uga botmoq
Yuragi orqaga tortmoq	Qo‘rqmoq	To have cold feet	Qo‘rquv sababli ikkilanish
Ich-eti yonmoq	G‘azablanmoq	To see red	Juda jahli chiqmoq

Mazkur frazeologizmlarda til va madaniyatga xos obrazlar seziladi: o‘zbek tilida yurak, ich-et, ko‘ngil kabi ichki kechinmalar bilan bog‘liq obrazlar ko‘p uchrasa, ingliz tilida ko‘proq holatni metaforik tarzda ifodalovchi iboralar qo‘llaniladi².

² Moon R. Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach. Oxford: Clarendon Press. 1998. – 420 p.

Frazeologik birliklarni bir tilga ikkinchisiga tarjima qilishda to‘g‘ridan-to‘g‘ri semantik moslik yetarli emas. Chunki ularning emotsional qiymati, obrazlilik va madaniy konnotatsiyasi ham muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun tarjimada ko‘pincha ekvivalent, analog va deskriptiv tarjima usullaridan foydalaniladi.

Masalan:

Ekvivalent tarjima: “ko‘ngli tog‘dek ko‘tarildi” — “to be on cloud nine”

Analog tarjima: “yuragi orqaga tortdi” — “to have cold feet”

Deskriptiv tarjima: “ich-eti yonmoq” — “to be extremely angry”

Bu esa frazeologik ifodalarning nafaqat lingvistik, balki madaniyatlararo tafovutlarini ham aks ettiradi³.

Xulosa qismi: Frazeologik birliklar har bir tilning madaniy-ma’naviy boyligini, xalqning tafakkuri, emotsional olami va estetik qarashlarini mujassamlashtiruvchi muhim til vositasidir. O‘zbek va ingliz tillaridagi emotsional ifodaning frazeologik vositalarini chog‘ishtirish orqali har ikki xalqning hissiy kechinmalarini qanday obrazlar orqali ifoda etishi, qanday til vositalarini tanlashi va bu jarayonda madaniyatning qanday rol o‘ynashi aniqlab berildi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ijobiy va salbiy emotsiyalar har ikki tilda frazeologizmlar orqali jonli, obrazli va ta’sirchan ifodalanadi. Biroq ularning semantik tuzilmasi, leksik tarkibi va metaforik ifodasi o‘ziga xos milliy madaniyat va tafakkur bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli, frazeologik birliklarni tarjima qilishda nafaqat til birliklari, balki madaniy kontekst ham hisobga olinishi lozim.

Mazkur maqola natijalari tarjima nazariyasi, til va madaniyat munosabatlari, chog‘ishtirma frazeologiya hamda til o‘qitish sohalarida qo‘llanilishi mumkin. Ayniqsa, emotsional nutqni samarali yetkazish, xalqaro kommunikatsiyada madaniy tafovutlarni inobatga olish va til o‘rganuvchilarga real til muhitini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida mavzuni yanada kengroq o‘rganish, boshqa emotsional holatlar, ijtimoiy-madaniy konnotatsiyalar va ommaviy axborot vositalaridagi frazeologik ifodalarni tahlil qilish orqali yanada boy va chuqur ilmiy xulosalarga erishish mumkin.

Adabiyotlar ro‘yhati

1. Boboxonov A., G‘anieva M. (2008). Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi.

³ Komilov N. Til va milliy tafakkur. Toshkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi. 2005. - B.90

2. Keldiyorova D. Frazeologik birliklarning semantik-tarjimaviy tahlili. Toshkent: Fan. 2016. – B.53
3. Karimov N. (2015). Milliy mentalitet va til. Toshkent: Akademnashr.
4. Kunin A.V. (1996). Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka. Moskva: Vysshaya shkola.
5. Cowie A.P., Mackin R., McCaig I.R. (1993). Oxford Dictionary of English Idioms. Oxford: Oxford University Press.
6. Baker M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.
7. Moon R. Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach. Oxford: Clarendon Press. 1998. – 420 p.
8. Komilov N. Til va milliy tafakkur. Toshkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi. 2005.- B.90
9. Newmark P. (1988). A Textbook of Translation. London: Prentice Hall.
10. Ahmedova M. (2020). “O‘zbek va ingliz tillarida emotsional frazeologizmlarning qiyosiy tahlili”, Filologiya masalalari, №2, 45–50-betlar.